

Deuteronomium 6:4: Het Sjema (Hoor!)

Paul Gabriner (gabriner.uva@gmail.com)

Dit enkele vers - 'Hoor, O Israël, de Heer is onze God, de Heer is één!' aangevuld met de verzen *Deuteronomium 11:13-21* en *Numeri 15:41* - is het belangrijkste gebed in heel het Jodendom. Het is één van de enige twee gebeden die door de Thora zelf bevolen worden (de andere is de *Birkat Ha-Mazon*, het gebed na maaltijden).

Doordat *Deuteronomium 6:7* eraan toevoegt, 'u moet [deze woorden] zeggen als u neerligt en als u opstaat,' het hardop zeggen van het *Sjema* twee keer per dag, eens tijdens de *Shacharit*, het Ochtend Gebed, en eens tijdens de *Ma'ariv*, het Avond Gebed, wordt beschouwd als een Goddelijke *mitzva* (opdracht).

Daarbuiten is het ook gewoonte om het *Sjema* nog eens te zeggen bij het naar bed gaan en ook bij het sterven. Volgens de Talmoed (*Berachot 61B*) zei de beroemde rabbijn Akiva (50-135 na Chr.) het *Sjema* tijdens zijn martelaarsdood, toen hij levend gevild werd met ijzeren kammen door de Romeinen. Zijn timing zou zo perfect zijn geweest dat hij het laatste woord, *echad*, één, uit kon blazen te gelijk met zijn laatste adem.

Door de eeuwen heen, heeft het *Sjema* een bijna magische status gekregen als de enige echte geloofsbelijdenis in het Jodendom, een religie die verder wars is van alle credo's en al haar energie verder inzet richting *handelen*. Men geloofde dat het hardop zeggen van het *Sjema* zelfs in staat was om de Engel des Doods buiten de deur te houden! Zo is er een verhaal over een zekere Meir die de Engel des Doods afhield door hardop het *Sjema* te zeggen maar nooit helemaal! Elke keer stopte hij na het vijfde woord en begon weer opnieuw. Op deze manier maakte hij het nooit af en kon de Engel des Doods eindeloos van zich afhouden.

Maar één keer werd hij afgeleid en zei toch het laatste woord van het *Sjema* per abuis. Op dat moment was het gebed helemaal uitgesproken en werd hij meteen meegenomen, anders zou hij nooit gestorven zijn! Hetzelfde verhaal wordt ook verteld over Koning David, die afgeleid zou zijn door het vallen van een ladder buiten zijn raam.

Maar ook in het Christendom heeft het *Sjema* een belangrijke plaats gevonden. Het zou, volgens Jezus in *Markus 12:29-31*, de allerbelangrijkste *mitzva* zijn van de hele Thora, op de hielen gevolgd door *Leviticus 19:18*, 'u moet uw naaste liefhebben als uzelf.' In de Katholieke liturgie wordt het elke zaterdag tijdens het nachtelijke gebed, de *Complines*, gelezen.

In de Islaam wordt het in een ietwat andere vorm gevonden, in de Koran in *Sura 112* als de *Al-Tawid* ('Het Monotheïsme'): *Qul Huwa 'Llahu Ahad - 'Zeg, Hij, Allah is Één!*

Algemeen wordt aanvaard dat het *Sjema* het geloofsgetuigenis *par excellence* van het *monotheïsme* is. Maar de *Jewish Study Bible*, in een uitgebreide annotatie, *laat* de historische ontwikkeling van deze vers zien. De oorspronkelijke bedoeling zou zijnde aandacht van Israël *alleen* voor JHVH op te eisen terwijl *het bestaan van andere goden ook wel erkend werd*. *Deuteronomium 6:14* plaatst *6:4* toch in het kader van de vrees voor afgoderij? "U mag niet achter andere goden, de goden van volken die rondom u zijn, aan gaan."

De juiste vertaling, zo gezien, zou moeten zijn, 'Hoor O Israël, de Heer is onze God, de Heer *alleen!*' Pas in de Tweede Tempel periode en vooral in de vroeg rabbijnse periode, toen de dreiging van de polytheïstische religie van de Kanaänieten lang voorbij was, begon men te denken dat het *Sjema* zuiver bedoeld was als een geloofsbeduiging voor het monotheïsme *an sich*, met het idee *dat andere goden niet eens bestonden*. Volgens de *Jewish Study Bible*, pas toen viel de betekenis *alleen* voor het laatste woord, *ehad*, weg, een nam de betekenis van *ehad* als *één* die plaats over.

Maar deze aandacht voor *alleen* enerzijds of *één* anderzijds leidt onze aandacht ver af van waar het werkelijk gevestigd hoort te worden! Want het is tamelijk duidelijk dat de God van de Thora niet alleen maar gezien wordt als Één, Hij wordt gezien als volstrekt *Uniek!*

Dit wordt min of meer gesuggereerd in *Exodus 8:10*, in *Psalms 89:6-8*, in *Job 23:13*, waar God *b'echad*, *unique*, genoemd wordt, en in *Jesaja 40:18*, maar nergens zo expliciet als in *1 Samuël 2:2*, 'er is niemand zo heilig als de Heere; want er is niemand buiten U' en in *Jesaja*:

'Ik ben de Heere, en niemand anders,
buiten Mij is er geen God
buiten Mij is er niets.
Ik ben de Heere en niemand anders' (*Jesaja 45:5-6*),

En:

'Ik ben God, en er is er geen als Ik' (*Jesaja 46:9*).

God definieert zich hier niet als Één, maar als de *Enige*, d.w.z. als een God die absoluut *Uniek* is.

Nu mag men denken dat het verschil tussen één zijn en uniek zijn, alleen maar een semantische kwestie is, maar dat is beslist niet het geval! De twee termen zijn geenszins synoniemen voor elkaar! Alles wat uniek is, is natuurlijk één, maar dat wil niet zeggen dat alles wat één is, is daardoor uniek! Wederkerigheid ontbreekt! Als je één fiets hebt die gestolen is, kan je altijd een tweede aanschaffen, maar als diezelfde fiets uniek is geweest, kan zij nooit vervangen worden!

Het verschil zit hem in de twee concepten van *onvervangbaarheid* en *waarde*. Als iets uniek is, is het per definitie altijd *onvervangbaar*, en onvervangbaarheid werkt altijd *waarde verhogend*. Het is juist hierdoor dat een beroemd schilderij van Rembrandt of van Gogh van 'onschatbare waarde' wordt geacht. Er is maar één, uniek exemplaar van en, als het verloren gaat, kan het nooit vervangen worden!

God's uniciteit werkt ook waarde verhogend! Dit wordt gevat onder de noemer *kadosj* ('heilig'), wat letterlijk 'apart gezet' betekent, d.w.z. apart gezet van andere dingen waarvan de waarde *wel* geschat kunnen worden!

Dit feit alleen heeft nu de meest verstrekkende consequenties voor *de mens*, want *Genesis 1:26-27* vertelt ons dat God de mens schiep 'naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis En God schiep de mens naar Zijn beeld; naar het beeld van God schiep Hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen.'

In twee kernverzen wordt hier hetzelfde idee wel *vier* keer herhaald! Het Hebreeuwse woord achter 'beeld' is echter *tselem*, wat beeld of schaduw kan betekenen. Maar in dit vers is het idee van *schaduw* veel waarschijnlijker bedoeld omdat God *niet afgebeeld mag worden, ook niet door God Zelf!*

Het wezenlijk verschil tussen een beeld en een schaduw is het verschil door detail en essentie. Een beeld van iemand laat allerlei details zien, zoals twee ogen, de kleur van de ogen, enz., terwijl een schaduw alleen de algemene *vorm* van iets weergeeft, d.w.z. de *essentie* of principe daarvan.

En in dit geval is de *essentie* van God dat Hij uniek is, d.w.z., onvervangbaar en heilig, *een daardoor van ultieme waarde!*

Een verbeterde vertaling van *Genesis 1:26-27* zou dus zijn: 'God zei 'laat ons de mens naar Ons eigen *essentie* scheppen, gelijk aan Onszelf En God schiep de mens naar Zijn *essentie*; naar de *essentie* van God schiep Hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen.'

Analoog hieraan, moet het Sjema ook anders vertaald worden, niet als 'Hoor, O Israël, de Heere is onze God, de Heere is Één,' maar 'Hoor, O Israël, de Heere is onze God, de Heer is *Uniek*'!

Het is volgens *dit* principe dat God de mens schiep, en het resultaat daarvan is de *onvervangbaarheid van elke, unieke, individuele mens en de ultieme waardeverhoging die daarmee gepaard gaat.*

Nu kunnen wij beter begrijpen waarom Rabbijn Shimon ben Azzai (tweede eeuw na Chr.) *Genesis* 5:1, een herhaling van *Genesis* 1:26-27, het allerbelangrijkste vers van de hele Thora vond, dit in tegenstelling tot de mening van zowel Hillel als Akiva, die allebei leerden dat *Leviticus* 19:18: 'u moet uw naaste liefhebben als uzelf,' het allerbelangrijkste vers was. Het is juist omdat elke mens uniek en daardoor zo waardevol is, dat hij met liefde behandeld dient te worden!

De joodse traditie heeft het mysterie van de uniciteit van de mens, zoals dat in het *Sjema* tesamen met *Genesis* 1:26-27 benadrukt wordt, altijd met verwondering bekeken. De Talmoed zegt hierover: 'Wanneer een mens een munt slaat, wordt een mal gebruikt waardoor het gezicht op elk muntstuk hetzelfde is. Terwijl wanneer God de munt van de mens slaat, gebruikt Hij weliswaar dezelfde mal als die waarmee Hij de eerste mens maakte, maar toch is ieder gezicht elke keer uniek!' (*Sanhedrin* 37a).

Het vervolg hiervan is dat iedereen een eigen missie in de wereld moet hebben. Rabbijn Judah Loewe, 'De Maharal' van Praag (1512-1609), zei dat elke mens als een uniek wezen geschapen was juist om zijn eigen, specifieke levenstaak te volbrengen, wat niemand anders zou kunnen volbrengen' (on *Pirke Avot* 3:14 in *Derech Chaim*.)

De Chassidische rabbijn, Pinchas van Koretz, (1728-1790), heeft het anders gezien. Hij schreef:

'In elk mens is er iets kostbaars, dat in geen ander mens gevonden kan worden. Ieder mens moet dus gerespecteerd worden voor datgene wat in hem aangeboren is - voor datgene wat hij heeft, hij, en niemand anders.'

Het Sjema, dus, kondigt niet alleen de uniciteit en de ultieme waarde van God aan, maar ook, via *Genesis* 1:26-27, de uniciteit en ultieme waarde van de *mens*! Dit is de werkelijke betekenis van 'monotheïsme,' wat in wezen een verkeerde benoeming is, want, zoals gezegd, het Jodendom is niet zomaar een religie die in één God geloofd, het is een religie die in een *unieke* God geloofd, *met alle consequenties van dien*!

In een tijd waar slavernij bijna universeel was en de waarde van een mensenleven ongeveer op nul stond, heeft de Thora bijna 3500 jaar geleden met het *Sjema* de uniciteit van God en, per extensie, de ultieme

waardigheid van de kroon van Zijn schepping, de mens, aan de wereld met een 'klaroengeschal' verklaard.

Het idee van uniciteit, onvervangbaarheid en de ultieme waarde van de mens zou het filosofische 'heiwerk' gaan vormen voor de rest van de religie, vooral voor haar ethische wetgeving, *want zo'n waardig wezen als de mens, gemaakt naar het principe van de uniciteit van God, verdient het om op de hoogst mogelijke ethische manier behandeld te worden!*

Maar eerst moet deze uniciteit overal aangekondigd worden, en dat was de functie van het *Sjema!*

In die tijd was deze aankondiging volstrekt revolutionair. Het is en blijft de allerbelangrijkste bijdrage van het Jodendom aan de beschaving van de mensheid.

In het *Sjema*, tesamen met *Genesis 1:26-27*, is de kiem gelegd voor wat wij nu 'de universele rechten van de mens' noemen. Niet alleen dat, maar diezelfde kiem zou langzamerhand uitgroeien tot de *morele essentie* van de hele Westerse wereld!